

UDK 908(497.6 Foča)(049.3)

Primljeno: 18. 03. 2026.

Stručni rad
Professional paper

Šejla Džinić Demir

MULTIDISCIPLINARAN UVID U HISTORIJSKE PROCESE NA PODRUČJU FOČE I GORNJEG PODRINJA

(Foča – identitet u historijskoj perspektivi: zbornik radova, uredio Mesud Šadinlija, Bošnjački institut – Fondacija Adila Zulfikarpašića, Sarajevo, 2025)

Zbornik radova *Foča – identitet u historijskoj perspektivi*, koji je uredio dr. sc. Mesud Šadinlija, predstavlja naučnu publikaciju posvećenu istraživanju historijskog razvoja Foče i evolucije identitetskih procesa koji su oblikovali ovaj prostor i njegovo stanovništvo kroz različite epohe, od kasnog srednjeg vijeka do savremenih historijskih dešavanja. Zbornik je nastao kao rezultat međunarodnog naučnog skupa održanog 11. decembra 2025. godine u organizaciji Bošnjačkog instituta – Fondacija Adila Zulfikarpašića. Skup je okupio prominentne historičare i istraživače različitih naučnih disciplina s ciljem da se kroz multidisciplinarni pristup sagleda historijski razvoj Foče i brojni procesi koji su se na ovom prostoru odvijali, te aktivno oblikovali i mijenjali lice grada, ali i strukturu stanovništva. Motivi organizovanja navedenog naučnog skupa, posljedično i nastanka zbornika o identitetu fočanskog kraja kroz njegovu bogatu i tragičnu historiju, povezani su sa savremenim društvenim i demografskim okolnostima Foče. Demografske promjene tokom posljednjih historijskih razdoblja, posebno tokom ratnih zbivanja s kraja 20. stoljeća, dovele su do značajnog smanjenja bošnjačkog stanovništva u bosanskom Podrinju. Kao posljedica toga, mlađe generacije često odrastaju izvan zavičaja, što dodatno utiče na slabljenje svijesti o lokalnom identitetu. U tom kontekstu, zbornik ukazuje na važnost historiografskog istraživanja i dokumentovanja prošlosti kao jednog od djelotvornih načina očuvanja kolektivnog pamćenja i identiteta.

Sadržajno, zbornik je organizovan hronološki i tematski, obuhvatajući radove koji se bave različitim aspektima historije Foče od srednjeg vijeka do savremenog doba. Autori analiziraju političke, društvene i demografske procese koji su uticali na razvoj grada i šireg područja Gornjeg Podrinja. Posebna pažnja posvećena je urbanom razvoju Foče u srednjem vijeku i osmanskome periodu, njenoj ulozi u administrativnom i privrednom sistemu osmanske države, kao i društvenim promjenama koje su nastupile tokom austrougarske uprave. Zbornik također donosi radove koji se bave društvenim i ekonomskim procesima u 20. stoljeću, uključujući događaje iz Drugog svjetskog rata, period socijalističke Jugoslavije te ratne i poratne promjene krajem 20. stoljeća s naglaskom na ratna stradanja bošnjačkog stanovništva Foče. Tako se historija Foče, odnosno identitet njenog bošnjačkog stanovništva, sagledava u dugom trajanju i međusobnoj povezanosti političkih događaja, društvenih transformacija i identitetskih procesa. Dodatnu vrijednost publikaciji daje i bibliografski pregled radova o Foči, koji pruža uvid u dosadašnja istraživanja posvećena ovom prostoru te će zasigurno poslužiti budućim istraživačima.

Na osnovu objavljenih radova može se zaključiti da je Foča kroz značajan dio svoje historije predstavljala važan regionalni centar na prostoru istočne Bosne, smješten na važnim komunikacijskim pravicima koji su povezivali jadranski prostor sa unutrašnjošću Balkana. Njen kasniji historijski razvoj usko je povezan sa širim političkim i ekonomskim procesima u Bosni i Hercegovini i jugoistočnoj Evropi. Posebno se ističe snažan uticaj na formiranje savremenog identiteta ovog prostora koji su imala iskustva ratova, migracija i demografskih promjena tokom 20. stoljeća, što je i jedan od centralnih tematskih okvira ovog zbornika. Polazi se, dakle, od doba prosperiteta i rasta tokom kasnog srednjovjekovlja i osmanskog doba do kasnijih vremena u većoj mjeri obilježenih stradanjima i raseljavanjima bošnjačke komponente stanovništva, koja počinje slabljenjem i povlačenjem Osmanskog Carstva sa ovih prostora, a manifestuje se u raznim formama i do današnjih dana.

Radovi u zborniku ukazuju na snažan utjecaj srpskih političkih i nacionalnih ideologija nastalih u 19. stoljeću, čije su posljedice imale dubok i izrazito negativan demografski i društveni uticaj na bošnjačko stanovništvo ovog prostora. Ističe se, također, da takva sudbina fočanskog kraja nije izolovana, već su po srijedi proces i kontinuitet. Samim uvodom pod naslovom „Ima li lijeka umiranju zavičaja?“ otvara se šira rasprava o sudbini jednog lokalnog prostora čija je historija obilježena dubokim društvenim, političkim i demografskim promjenama te njihovim negativnim implikacijama na današnju realnost. Iako ovaj zbornik primarno obrađuje prošlost, njegovi iscrpni uvidi i zaključci pružaju pogled ka budućnosti, zasjenjen nesigurnošću i sumnjom u očuvanje tradicije, identiteta

i biološke supstance Bošnjaka ovog podneblja. U tom smislu, jedan od ciljeva publikacije također je i ukazivanje na potrebu za intenzivnijim proučavanjem bosanskohercegovačke prošlosti, te ulaganjem kolektivnih ali i pojedinačnih napora u sprečavanju daljnje destrukcije bošnjačke zajednice i njenog naslijeđa.

Posebna vrijednost zbornika *Foča – identitet u historijskoj perspektivi* ogleda se u njegovom multidisciplinarnom i problemskom pristupu historiji jednog lokalnog prostora. Okupljanjem većeg broja autora različitih istraživačkih interesa, publikacija je ponudila višeslojnu analizu historijskih procesa koji su oblikovali razvoj Foče i identitet njenog stanovništva. Metodološki, autori u svojim radovima koriste različite vrste objavljenih i neobjavljenih historijskih izvora, uključujući arhivsku građu, statističke podatke i relevantnu historiografsku literaturu, čime se omogućava detaljnije i metodološki utemeljeno sagledavanje prošlosti ovog prostora.

U zborniku se izdvaja vrijedan naučni doprinos bosanskohercegovačkoj medievistici u radu istaknutog historičara Esada Kurtovića „Foča u kasnom srednjem vijeku“ koji predstavlja do sada najsveobuhvatniju obradu historije Foče u navedenom periodu te donosi nove historiografske uvide. Autor ukazuje na značaj Foče u političkom, društvenom i vjerskom životu gornjeg Podrinja te argumentuje njenu važnost u kasnom srednjem vijeku kada se kao rezultat privrednih kretanja koja pro-metnula u najvažnije trgovačko središte. Uvidom u neobjavljene izvore, autor donosi i novi najraniji spomen Foče iz 1360. godine.

Posebno zanimljivo je integrisanje ličnih svjedočanstava i neposrednih iskustava, dopunjenih relevantnim statističkim podacima i literaturom u radu Dževada Loje, Senada Pite i Envera Čelika pod nazivom „Društveno-ekonomska kretanja na području opštine Foča od 1945-1992“. Povezanost ovog rada sa prilogom „Tiha modernizacija: Ekonomski razvoj Foče od 1945. do 1991“ koji je za zbornik pisala Amila Pilav-Velić nije vidljiva samo kroz izbor teme. U radu autorice su iscrpno opisani pojedini segmenti ekonomskog razvoja Foče, ali je ukazano i na potrebu da se usmenim svjedočanstvima u budućim istraživanjima da veći značaj kako bi se nadomjestio gubitak arhivske građe za navedeni period, što svojim primjerom upravo pokazuju autori prvonavedenog rada. Autorica ukazuje i na potrebu da se praznine u izvorima za ovaj period nadomjeste i interdisciplinarnim istraživanjima te komparativnim analizama stavljajući Foču u širi kontekst razvoja perifernih općina u bivšoj Jugoslaviji.

Veliki broj radova u zborniku tiče se, kako je već navedeno, stradanja fočanskih Bošnjaka u Drugom svjetskom ratu te devedesetih godina 20. stoljeća. Težnja radova je da se neospornim historijskim dokazima argumentira teza da su Bošnjaci u Foči u

dva ratna perioda bili izloženi ubijanju, progonima, te sistematskom uništavanju svih tekovina njihova identiteta, što naravno za posljedicu ima njihov drastično smanjen broj u fočanskom kraju danas. U tom kontekstu potrebno je istaknuti doprinos Senije Milišić kroz rad „O genocidu nad Bošnjacima Foče u Drugom svjetskom ratu“ koji se najvećim dijelom zasniva na građi Zemaljske komisije za Bosnu i Hercegovinu za istraživanje zločina okupatora i domaćih izdajnika u periodu 1944-1947. godine, a prikazuje bošnjačka stradanja uzrokovana provođenjem velikosrpske ideologije na ovim prostorima. Također, Mesud Šadinlija ukazuje na ponovna stradanja fočanskih Bošnjaka krajem 20. stoljeća u radu „Postkomunističko oživljavanje srpske nacionalne ideologije i stradanje stanovništva Foče 1992-1995“ ističući promjene uzrokovane ratnim djelovanjima koje su nepovratno promijenile identitet Foče kao grada, između ostalog i ciničnu epizodu pokušaja promjene imena ovog grada u Srbinje.

Zbornik je obogaćen i nizom fotografskih priloga koji čitatelju približavaju transformaciju urbanog, etničkog i kulturnog identiteta Foče kroz različita historijska razdoblja. Vizuelni materijal dodatno dokumentuje promjene koje su oblikovale ovaj prostor, ali i svjedoči o dramatičnim historijskim događajima koji su obilježili njegovu prošlost, uključujući stradanja bošnjačkog stanovništva tokom Drugog svjetskog rata i ratnih događaja s kraja 20. stoljeća.

Zaključno, zbornik *Foča – identitet u historijskoj perspektivi* predstavlja vrijedan doprinos historiografiji Bosne i Hercegovine, posebno kada je u pitanju očuvanje identiteta njenog bošnjačkog stanovništva. Kroz tematsku raznovrsnost i metodološku raznolikost radova, publikacija omogućava cjelovitiji uvid u historijske procese koji su oblikovali razvoj Foče i šireg područja Gornjeg Podrinja. U tom smislu, zbornik ne samo da doprinosi produbljivanju znanja o prošlosti jednog naroda ovog prostora, nego i ukazuje na značaj daljih istraživanja lokalne historije kao važnog segmenta ukupne historiografije Bosne i Hercegovine. Takav može poslužiti kao primjer, ali i vrijedna referenca za buduća istraživanja historijskih i identitetskih procesa u Bosni i Hercegovini.

Adresa autorice
Author's address

Šejla Džinić Demir
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
sejla.dzinic@untz.ba